

ler heeft moeten schrijven dan De Vries, want hij overleed nog in datzelfde jaar, terwijl De Vries voor het schrijven van *Baron* drie jaren nodig had.) Met de ik-verteller heeft de schrijver bovendien een groot aantal dingen gemeen: ik noem de grote bewondering voor excellente collega's (men denke bij De Vries aan Vestdijk, Nijhoff); de sterke erotische belangstelling; het gevecht om onafhankelijkheid. Behalve op *Baron* heeft De Vries ongetwijfeld een aantal hebberlijkheden en belangstellingen op Molière geprojecteerd. Niet zonder reden legt hij nadruk op de grote fascinatie die Molière ondergaat van de kant van de Romeinse dichter Lucretius, die de antieke atoomtheorie in een leerdicht weergaf. Molière zou gedeelten van deze tekst hebben vertaald, maar de Lucretius-fragmenten in *Baron* zijn vertalingen van De Vries zelf (zeer fraaie trouwens). Het is overigens bekend dat De Vries jarenlang een Griekse roman heeft willen schrijven over Democritus, de voorganger van Lucretius op het gebied van het materialisme. Tenslotte valt op dat de soms uitvoerig geanalyseerde stukken van Molière zo duidelijk geënt zijn op diens eigen levenssituatie, in de vorm van parallellen daarmee of bewuste omkeringen daarvan. Dat laatste is b.v. het geval wanneer Molière de rol van „ingebelde zieke” op zich neemt, terwijl hij in werkelijkheid doodziek was. Dit alles wettigt m.i. voldoende de stelling dat *Baron* vooral ook iets zegt over de ontwikkelingsgang van De Vries zelf.

Samenvattend en terugkomend op het citaat waarmee ik begon ben, zou ik *Baron* een roman willen noemen, waarmee De Vries zich niet alleen een plaats in het pantheon van de Nederlandse letterkunde heeft bezorgd, maar ook zijn onafhankelijkheid en uniciteit definitief heeft bewezen.

Rudi van der Paardt

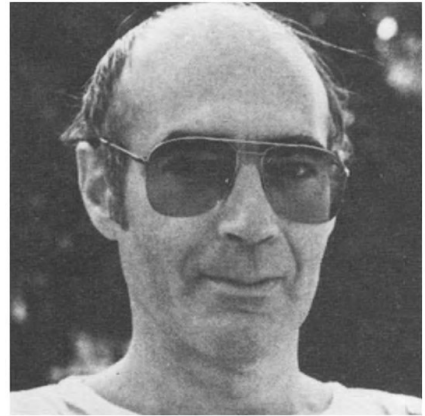
THEUN DE VRIES, *Baron: De wonderbaarlijke Michel Baron, zijn leermeester Molière en de praalzieke Zonnekoning*, Querido, Amsterdam, 1987, 1016 p.

Marieke van de bakker verveelt zich niet

Ongeveer gelijktijdig verschenen twee essayboeken over poëzie, een van een Vlaming en een van een Nederlander, een van een dichter en een van een lezer, een van Herman de Coninck en een van Kees Fens. Beide op hun manier schitterende boeken. In *Over Marieke van de bakker* verzamelt De Coninck een aantal essays, die ook al elders verschenen. *Onhaastig leven* heet de eerste afdeling: een titel die meteen motiefwaarde heeft voor het hele boek, voor de houding tegenover literatuur (poëzie) als levenskunst, die eraan ten grondslag ligt. Zeg maar gerust: inzicht, levenswijsheid. De Coninck zegt het zelf, al in het eerste opstel, over Leeftang: „Deze drie woorden van Leeftang doen mij beseffen dat ik in poëzie dikwijls op zoek ben naar een ongewilde ethiek”. (p. 13)

Hoe kan het dan dat hij nog geen tien pagina's verder schrijft: „de inhoud van een gedicht interesseert me niet”. Dat kan doordat De Coninck nogal, en soms wat te veel, houdt van klinkende uitspraken, met het risico dat zij zijn bedoelingen voorbijschieten. Het belangrijkste zit in de nuances, en hoewel hij zich her en der opstelt als de kampioen van de nuances, vergeet hij ze wel eens.

Maar het kan ook doordat de hele kwestie is dat beide uitspraken over het lezen van poëzie elkaar nodig hebben. Je bent op zoek naar ethiek, maar niet op de wijze van inhoud. Inhoud betekent niets, inhoud is een begrip, een lemma uit een woordenboek, waarvan we kennis nemen, maar dat verder dood blijft. Nu weer Herman de Coninck: „Als ik 'echte' inhoud wil, lees ik de krant wel, of een essay, of non-fiction. Voor de poëzie is er, na de ultieme zin „De mensen sterven en zijn niet gelukkig”, geen enkele inhoud meer die er nog toe doet” (p. 23). Dat is iets wat ik zelf graag zeg, vooral tegen de boodschappenjongens en -meisjes onder mijn studenten.

H. de Coninck (°1944).

Maar nu ik het zo op papier zie staan, gezegd door een ander, moet ik er toch weer wat aan toevoegen, van terugnemen: Als ik „echte” inhoud wil, dan lees ik een gedicht, of een verhaal. Echte inhoud is wat je beleeft, niet wat je te weten komt. Wat je te weten komt is de inhoud gereduceerd tot een skelet van feiten, oorzaken, meetbare omstandigheden: gisteravond omstreeks 20.30 uur op de steenweg van A naar B, tegen een snelheid van...; of: X sloeg Y met een ijzeren staaf, C en D zijn uit elkaar. Inhoud is het verhaal, de ervaring, desnoods zonder de feiten, desnoods door de feiten anders te arrangeren. De waarheid is niet wat er gebeurt, maar wat je voelt, nadien. Het is een houding. En zo krijgt De Coninck toch weer gelijk: „Die houding is belangrijker dan de eigenlijke inhoud” (p. 23). En nu ik weer: die houding is de eigenlijke inhoud.

Het zijn leuke essays, die de lezer er toe uitnodigen zijn eigen meningen scherper te stellen. Herman de Coninck kan dat: meningen verkondigen met veel stelligheid en toch zijn lezer niet in het verweer duwen, hem niet overweldigen, maar hem uit zijn stellingen lokken. Slaan en sussen. Het essay waaruit de citaten hierboven kwamen, is daarvan een goed voorbeeld. Het gaat over de vraag: „Waarom zijn slechte gedichten slecht?” Het plezierige aan deze tekst is dat hij alles terugneemt, of tenminste relateert, wat hij met stelligheid poneert. En er mij dus ook toe dwingt te herroepen wat ik eer-

der schreef over de „klinkende uitspraken” van De Coninck. Maar herroepen is iets anders dan schrappen, en een essay schrijven is iets anders dan mogelijkheden overwegen en dan voor één daarvan kiezen om de andere ongezegd te laten.

Herroepen is doen alsof, is zeggen dat je eerst maar deed alsof. Het is een retorisch trucje. En ondertussen is het toch maar fijn gezegd.

Zo moet het zijn, omdat de poëzie zelf zo is: dubbelzinnig, irriterend, nu hier en dan weer ergens anders, ja maar. Natuurlijk staan er nog heel wat andere dingen in dit boek. Dit is dan de inhoud, maar niet de „echte”. (De echte heb ik net proberen te beschrijven): De afdeling *Onhaastig leven* groepeerde vijf nogal algemene essays, die vooral meningen over poëzie, het lezen en schrijven daarvan, bevatten, ook al gaan ze oppervlakkig gezien over specifieke onderwerpen, zoals de gedichten van Der Mouw of de poëzie-opvatting van Speliers.

Zeven is de titel van zeven opstellen over „dichters of dichtersessen die erom vragen een beetje in bescherming te worden genomen” (p. 66): Ursula Fanthrope, Annie M.G. Schmidt, Margaret Atwood, Paul Goodman, Gerard Reve, Jacques Brel en Kor van der Goten.

Tenslotte zijn er de intussen wijd en zijd bekende stellingnamen voor meer leescultuur, voor kwaliteit in het onderwijs, nu samengebracht onder de prachtige titel *De school der poëzie*.

Kees Fens is serieuzer. Alhoewel: de eerste zin van *Een gedicht verveelt zich niet* luidt: „Een criticus hoort onbetrouwbaar te zijn” (p. 7).

Dit boekje is een bloemlezing uit de stukken die Fens op vrijdag in *De Volkskrant* laat verschijnen, en als zodanig is het te lezen als een vervolg op *De tweede stem* (p. 19). Het sluit af met de tekst van de oratie waarmee Fens in 1983 de leerstoel

K. Fens (°1929).

Moderne Nederlandse Letterkunde aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen aanvaardde. Fens leest veel en leest goed: hij leest altijd maar verder, hij leest vanuit het gedicht naar het verleden, en tegelijk in de breedte, naar andere teksten. Hij leest het gedicht open, voegt betekenissen toe vanuit die andere teksten; en meteen worden die andere er rijker door: „...dat een enkel gedicht lezen, het lezen van de literatuur is”.

Maar niet enkel op die manier is hij een goed lezer, ook doordat hij weet waar het moment ligt om op te houden: „Halverwege tussen bekend en onbekend ligt het punt waar de lezer van een gedicht gefascineerd blijvend tot stilstand komt” (p. 99). Trefwoorden in deze essays, die de leeswijze van Fens karakteriseren, zijn: onbetrouwbaar, tussenpositie, herinneren, verstoring, onvoltooidheid, verandering, beweging. Allemaal het tegendeel van vastleggen, weten, stilstaan.

Die grondhouding kan het best verduidelijkt worden aan de hand van Fens' visie op de rol van de context bij het lezen van poëzie: „Kunst bestaat en dat wil zeggen krijgt haar betekenis als kunst door de context. En de context is een verzameling afspraken waaraan iedereen die erbij betrokken is, zich houdt. Het begrip „context” kan eng en heel wijd zijn: van de naam van de schrijver op de titelpagina tot een verzameling opvattingen over literatuur of een andere kunst die in een gegeven tijd aangehangen worden” (pp. 19-20).

Tegenover die context staat Fens heel dubbelzinnig. Voor zover die benauwend, inperkend, sturend werkt, voor zover die code is, zet hij er zich zeer scherp tegen af: „literatuur houdt zich in haar ontwikkeling nooit aan zichzelf; literatuur kent geen literaturopvattingen” (p. 7). Die context veroorzaakt verschraling van het werk, blindheid van de lezer: „in nieuwer werk van de eenmaal gevestigde auteur leest hij slechts dat wat uit voorgaand werk vertrouwd is” (p. 132). Op die manier werken namen, reputaties, stromingen, poëtica's. Maar er is ook die andere context, die waarover het gaat in dit citaat: „Niets is vergeefs gelezen. Hoe ver ook weggezonden, ooit wordt het omhoog gehaald door een nieuwe tekst. En het gaat ineens functioneren. Niets wordt gelezen zonder dat iets wat gelezen is, geactiveerd wordt” (p. 33). Of elders: „Interpreteren is ook andere literatuur in de ene te voorschijn lezen” (p. 44). De Nijmeegse oratie, „Broeïnesten en bijbelplaatsen” gaat eigenlijk helemaal daarover: „Het ontstaan van een nieuw literair werk is onmogelijk zonder de bestaande literatuur, zonder veranderingen in die bestaande literatuur ook. In iets dat nieuw is, wordt iets van het bestaande geactiveerd, (...)” (p. 120). Die context zorgt voor openheid, dynamiek, verrassing. De afzonderlijke stukken in dit boek beantwoorden helemaal aan deze visie. Ze gaan in op afzonderlijke gedichten, maar ze gaan er ook van uit. Ze waaien weg, maar keren altijd terug.

Ik zei dat Kees Fens serieuzer is dan Herman de Coninck. Dat is schijn: Fens schrijft op een wat abstracter niveau, hij is minder anekdotisch, wil minder epateren dan De Coninck, maar zijn lezen zelf is zo onfatsoenlijk als maar onder woorden kan worden gebracht.

Hugo Brems

HERMAN DE CONINCK, *Over Marieke van de bakker*, H, Antwerpen, 1987, 216 p.
KEES FENS, *Een gedicht verveelt zich niet. Over poëzie*, Querido, Amsterdam, 1987, 140 p.

Het woord van eer. Literatuur aan het Hollandse hof omstreeks 1400

Het klassieke beeld van onze vroegste literatuur - nog steeds ijverig doorgegeven via de middelbare school - vertoont een explosie van geniale creativiteit en originaliteit in Vlaanderen vanaf de 12e eeuw, op de voet gevolgd door het al even dynamische Brabant in de 13e eeuw. Het Noorden van ons taalgebied zou pas laat (omstreeks 1400) literaire mondigheid tonen in het werk van Dirc Potter; de man is echter ook meteen de hekkesluit van een periode van gisting en verval, een periode waarvan hij de geest weerspiegelt samenvat...

Deze voorstelling is van de Vlaamse jezuïet J. van Mierlo (1949²), maar wordt in de jongste literatuurgeschiedenis, het *Handboek tot de geschiedenis der Nederlandse letterkunde* (1970⁵) dapper (soms letterlijk) nagepraat. Het beeld is dringend aan revisie toe. Voor de late middeleeuwen, en juist in het zo stiefmoederlijk behandelde Noorden, is dat werk onlangs gebeurd... en grondig!

De Leidse hoogleraar oudere letterkunde, F.P. van Oostrom, heeft in een indrukwekkende synthese, waarin tientallen nieuwe gegevens zijn verwerkt, duidelijk gemaakt dat het Hollands-Beierse hof als centrum van literair leven geenszins de zompige negorij blijkt te zijn waarvoor het middeleeuwse Holland met zijn bodemgesteldheid vaak wordt versleten (p. 277). Integendeel, het gravenhof is een cultureel milieu met allure, op het peil van de internationale hofcultuur van zijn tijd... en men vergeet niet: dit is de flamboyante tijd van de Boergondiërs!

De literaire bloei aan het Hollandse hof is het gevolg van een samenloop van een aantal factoren (zie uitvoeriger het vorige nummer van *Ons Erfdeel*). Toen de waanzinnige Willem V in 1358 op een zijspoor werd gerangeerd en zijn broer Albrecht van Beieren de macht overnam, begon dank zij de krachtige per-

F.P. van Oostrom (°1953).

soonlijkheid van Albrecht zelf en van diens zoon en opvolger Willem VI (†1417) een periode van relatieve rust en economische voorspoed, die meer dan een halve eeuw zou duren. De graaf vestigde zich met vorstelijke praal in Den Haag, waar meteen een kanselarij als administratief zenuwcentrum van het hof werd uitgebouwd. De graaf en een deel van zijn gevolg spraken van huis uit Duits, wat, mits enige soepelheid, de communicatie met de Hollandse onderdanen bevorderde, zeker in vergelijking met de vroegere, 14e-eeuwse graven die Franstalig waren (de Henegouwse dynastie). In dit gunstige klimaat ontstond er aan het hof een bonte variëteit van Middelnederlandse teksten die een manifest Duitse kleuring vertonen, een literatuur die bovendien vele malen boeiender is dan de traditionele overzichten voor mogelijk houden.

We treffen er tussen 1383 en 1408 de reizende voordrachtskunstenaar Willem van Hildegabersberch, een dichter om den brode, jawel, maar dan een met een veel genuanceerder profiel dan Knudvelder hem negatief afschilderde („door financiële afhankelijkheid gedwongen tot ogendienarij”). Enkele deerlijk verminkte bladen perkament met een 24-tal liederen met muzieknotatie doen vermoeden dat er aan het hof omstreeks 1400 een levendige cultuur van hoofse minneliederen bestond, die gedeeltelijk kan worden gereconstrueerd op grond van het *Haagse liederenhandschrift*. Verder is er het nau-